

deur

MARTINUS GABRIËL HOON,

Voorgelê ter gedeeltelike

die vereistes

vir die graad

DOCTOR EDUCATIONIS

in die

FAKULTEIT VAN OPVOEDKUNDE

aan die

POTCHEEFSTROOMSE UNIVERSITEIT

VIR

CHRISTELIKE HOËR ONDERWYS

PRETORIA.

30 Desember 1955.

BEDANKINGS.

Graag wil ek my opregte dank betuig aan almal wat my op die een of ander manier in hierdie studie gehelp het.

Eerstens my hartlike dank aan my voormalige promotor, prof. dr. J. Chr. Coetzee, onder wie se bekwame leiding dit my voorreg en eer was om my verhandeling vir die M.Ed.-graad af te handel en die aanvoorwerk aan hierdie studie te begin, totdat sy vermeerderde pligte en verantwoordelikheid as Rektor hom verhinder het om sy werksaamhede as promotor voort te sit. Tweedens my innige dank en waardering aan prof. dr. H. J. J. Bingle vir sy waardevolle wenke en insiggewende kritiek, wat dit vir my 'n genot gemaak het om onder hom as promotor die grootste deel van hierdie studie te voltooi. Vir sy inspirasie bly ek hom veel dank verskuldig.

Ook wil ek my dank betuig teenoor die Nasionale Raad vir Sosiale Navorsing vir die ad hoc-toekenning wat daartoe bygedra het om die finansiële las aan hierdie studie verbonde, te verlig. In dié verband ook my dank aan die Potchefstroomse Universiteit wat hom beywer het vir die verkryging van die toekenning.

Vir hulle vriendelikheid en hulpvaardigheid ook my welgemeende dank aan die personeel van die volgende biblioteke: die van die Transvaalse Onderwysdepartement, van die Unie-Onderwysdepartement, die Staatsbiblioteek en die Merenskybiblioteek.

My innige dank en waardering ook aan die personeel van die Pretoriase Staatsargief vir hulle hulpvaardigheid en uitmuntende diens.

Ten slotte ook my dank aan my vrou vir die veelvuldige opofferinge wat sy haar gedurende die afgelope vyf jaar moes getroos ten einde my in staat te stel om die werk te kan voltooi.
Pretoria.

30 Desember 1955.

INHOUDSOPGAWE.

HOOFSTUK I.

INLEIDING.

1 a. Inleidend.....	1
b. Doelstelling.....	1
c. Metode van ondersoek.....	2
d. Die beginsel van finansiering van die onderwys deur die huis, die staat en die kerk.....	2
(1) Die skool.....	2
(2) Die skool en die huis.....	4
(3) Die skool en die kerk.....	5
(4) Die skool en die staat.....	6
(5) Finansiële verhoudinge.....	7
e. Gebrek aan gewens.....	9
2. Algemene toestand in Transvaal gedurende die eerste jare na die aankoms van die Voortrekkers tot 1859.....	9
a. Godsdiens en die onderwys.....	10
b. Die skoolontwikkeling van die Trekkers.....	11
c. Ekonomiese toestand van die land.....	13
(1) Ylbewoonde gebied.....	13
(2) Gebrekkige belangstelling in finansiële sake.....	14
(3) Geen begrotings.....	14
(4) Behoefte aan beter finansiële beheer.....	14
(5) Eerste voorsiening vir begrotings.....	15
(6) Gebrekkige verslae.....	15
(7) Onwilligheid om belastings te betaal.....	15
(8) Armoede.....	16
(9) Besteding van geld.....	17
3. Samevatting.....	18

HOOFSTUK II.

ONDERWYS IN DIE WORDINGSJARE, 1836 - 1859.

1. Onderwys op trek.....	19
2. Onderwys in die beginjare, 1838 - 1851.....	19
3. Onderwys van 1851 tot 1859.....	20
a. Besoldiging van die eerste „permanente" onderwysers..	20
b. Die eerste onderwysreglemente in Transvaal.....	21
(1) Die Van der Linden-reglement.....	22
(2) Betekenis van die reglement.....	22
c. Ds. Van der Hoff se onderwysreëling.....	23
d. Woelinge en onsekerheid.....	25
e. Die finansiering van die eerste onderwysers.....	25
f. Samevatting.....	27

HOOFSTUK III.

STAATSONDERWYS, 1859 - 1872.

1. Onderwys onder die Algemene Skoolkommissie vir Onderwys, 1859 - 1868.....	28
a. Belangrike gebeurtenisse in 1859.....	28
b. Die skoolreglement van 1859.....	29
(1) Die inhoud.....	29
(2) Die betekenis.....	30

(3) Die onderwys op plase.....	31
(4) Staatsonderwys maar nog nie gratis onderwys nie.	31
(5) Insinking en oplewing.....	32
(6) Staatsuitgawes aan die onderwys.....	33
(7) Behoefte aan nuwe wetgewing.....	35
(8) Inhoud van die Onderwyswet van 1866.....	36
(a) Algemene bepalings.....	36
(b) Die Algemene Skoolkommissie.....	36
(c) Die plaaslike skoolkommissie.....	37
(d) Reglement vir goewermentsonderwysers.....	37
(e) Reglement vir distriksonderwysers.....	37
(9) Betekenis van die wetgewing.....	38
(a) Vergoeding aan onderwysers.....	38
(b) Geboue en skoolbehoefte.....	39
(c) Beheer.....	40
2. Onderwys onder die Uitvoerende Raad, 1868 - 1872.	
a. Die Wet van 1866 in die praktyk.....	40
b. Beheer van die onderwysgelde.....	41
c. Koste van die onderwys.....	42

HOOFSTUK IV.

STAATSONDERSTEUNDE ONDERWYS ONDER BURGERS, 1872 - 1877.

1. Behoefte aan verandering.....	46
2. Die onderwysrapport van 1873.....	46
3. Verdere pogings om die onderwys te organiseer.....	47
4. Die Onderwyswet van 1874.....	48
a. Inleiding.....	48
b. Algemene bepalings.....	49
(1) Gewone laer onderwys.....	50
(2) Meer uitgebreide laer onderwys.....	50
(3) Hoër onderwys.....	50
(4) Skoolbenodigdhede.....	50
(5) Geboue en meubels.....	51
(6) Toesig.....	51
(7) Regeringsaanstellings.....	51
c. Besondere bepalings vir skole.....	52
(1) Toesig.....	52
(2) Vereistes vir staatstoelaes.....	52
(3) Skoolgelde.....	52
d. Die bepalings vir onderwysers (esse).....	53
Salarisskale	
(1) Hoofde.....	53
(2) Hulponderwysers.....	53
e. Die skoolkommissie.....	54
f. Die Superintendent-Generaal van Opvoeding.....	54
5. Betekenis van die wet.....	55
6. Werking van die wet.....	56
7. Uitgawes aan onderwys onder Burgers.....	57
a. Finansiële toestand van die land.....	57
b. Koste van die onderwys.....	58
c. Uitgawes vergelyk met die van die buurstade.....	61
d. Van Gorkum se werk.....	63
8. Mislukking van die wet.....	65

HOOFSTUK V.

ONDERWYS ONDER DIE ENGELSE BEWIND, 1877 - 1881.

1. Lyle as Superintendent.....	67
2. Belangrike aanbevelings in die Lyle-rapport.....	67

3. Die ondersteunde skole.....	69
a. Primêre subsidie.....	69
b. Sekondêre subsidie.....	69
c. Privaatskole.....	70
4. Onderwys onder superintendent H. S. Bosman.....	71
5. Die Onderwyswet van 1880.....	72
6. Koste aan die onderwys.....	75
7. Samevatting.....	79

HOOFSTUK VI.

DIE SUBSIDIE-STELSEL ONDER DU TOIT EN STIEMENS.

1. Die eerste jare.....	81
a. Die aanstelling van ds. S.J. du Toit.....	81
b. Sy beleid.....	81
c. Wet no.1 van 1882.....	82
(1) Bepalings vir laer en middelbare onderwys.....	82
(a) Algemene bepalinge.....	82
(b) Besondere bepalinge.....	83
(c) Bepaling vir die hoër onderwys.....	84
d. Voordele van Wet no.1 van 1882.....	85
e. Die onderwyswet in werking.....	86
(1) Aanvanklike snelle groei.....	86
(2) Aanvanklike uitgawe aan die onderwys.....	88
(3) Stiemens aangestel as Sekretaris.....	91
2. Verdere verloop.	
a. Die Superintendentskap, 1883 - 1891.....	91
(1) Onder Du Toit.....	91
(2) Stiemens as waarnemende Superintendent.....	93
b. Leerboeke en skryfbehoeftes.....	95
c. Gratis onderwys aan behoeftige leerlinge.....	97
d. Inspeksie van skole.....	100
e. Skoolbesoek.....	102
f. Honorarium aan verdienstelike onderwysers.....	104
g. Koste aan onderwys vanaf 1883.....	106
(1) Toename van skole en kinders.....	106
(2) Staatsuitgawes aan subsidies.....	108
(3) Artikel 7 in die praktyk.....	109
(4) Die subsidiestelsel in die praktyk.....	111
(5) Die ouer se bydrae tot die onderwys.....	113
(6) Vergoeding aan onderwysers.....	116
(7) Die administratiewe personeel.....	118
(8) Die peil van die onderwys.....	119
3. Hoër onderwys in Transvaal, 1882 - 1891.....	119
a. Die Opleidingskool.....	119
b. Die Dameskool in Pretoria.....	122
c. Studiebeurse.....	123
4. Samevatting.....	124

HOOFSTUK VII.

ONDERWYS ONDER DR. MANSVELT, 1891 - 1899.

A. VERBETERDE SUBSIDIE-STELSEL MET VERPLIGTE OUERBYDRAES,

(1891 - 1895).

1. Voor die Mansveltwet van 1892.....	127
a. Die aanstelling van dr. Mansvelt.....	127

b. Mansvelt aan die werk.....	128
(1) Mansvelt se taak.....	128
(2) Sy binnelandse reis.....	128
(3) Deegliker kontrole.....	129
c. Behoefte aan hervorming van die onderwyswet.....	131
2. Wet no. 8 van 1892.....	132
a. Algemene bepalinge.....	133
b. Besondere bepalinge betreffende laer en middelbare onderwys.....	134
(1) Oprigting van skole en skoolbesture.....	134
(2) Insake subsidies aan skole.....	135
(3) Insake onderwys.....	138
(4) Insake onderwysers en kwekelingonderwysers.....	139
(5) Ambagskole.....	141
c. Besondere bepalinge insake hoër onderwys.....	141
(1) Bepalinge vir 'n inrigting vir hoër onderwys....	141
(2) Bepalinge vir 'n hoër meisieskool.....	141
d. Die Mansveltwet vergelyk met die Du Toitwet.....	141
3. Die toepassing en werking van die Mansveltwet tot by die Jameson-inval.	
a. Verset van die Uitlanders teen die wet.....	142
b. Groei van die onderwys.....	146
(1) Skole en kinders.....	146
(2) Inspeksie van skole.....	151
(3) Skoolgeboue en meubels.....	153
(4) Boeke en leermiddele.....	154
(5) Onderwysers.....	156
(6) Die Departement van Onderwys.....	157
(7) Koste van die onderwys.....	158
(8) Partikuliere inisiatief of staatsonderwys?.....	168

B. UITBREIDING VAN DIE ONDERWYS: MEER EN RUIMER SUBSIDIES,

(1896 - 1899).

1. Wetgewing insake onderwys.....	171
a. Wet no.14 van 1896.....	171
(1) Reistoelaes vir onderwysers uit die buiteland...	171
(2) Subsidie vir skoolmeubels.....	172
(3) Vergoeding van rente op kapitaal gebruik vir die bou van skole en onderwyserswonings.....	172
(4) Ekstra subsidie vir wykskole.....	172
(5) Toelae vir assistent of kwekeling.....	173
(6) Subsidie vir losiesgelde.....	173
(7) Honoraria aan verdienstelike onderwysers.....	174
b. Verdere besonderhede i.v.m. onderwyswetgewing.....	176
(1) Insake subsidie vir skoolmeubels.....	176
(2) Ekstra subsidie aan wykskole.....	177
(3) Toelae vir le assistent of kwekeling.....	179
(4) Spesiale besluite van die Volksraad.	
(a) Subsidie aan gratis leerlinge.....	179
(b) Verplaasbare skoolgeboue.....	179
(c) Skoolhuur.....	180
(d) Weiering van uitbetaling van subsidie.....	180
(5) Vrywillige bydraes.....	181
(6) Aankoop van hout en sink.....	181
(7) Die betekenis.....	181
c. Wet no. 15 van 1896.	
(1) Faktore wat gelei het tot Wet 15/1896.....	182
(2) Inhoud van Wet no. 15 van 1896.....	183
(3) Bespreking van die wet.....	184
(4) Toepassing en werking van die wet.....	186

2. Die Council of Education se bydrae tot die onderwys...	193
a. Stigting.....	193
b. Konstitusie en doel.....	194
c. Opname van die onderwystoestand.....	195
d. Werklike uitgawes en verdere planne.....	195
e. Die Council vra geldelike hulp van die regering.....	198
f. Samevatting.....	200
3. Groei van die onderwys.....	201
a. Skole en leerlinge.....	201
(1) Algemeen.....	201
(2) Inrigtings vir middelbare en hoër onderwys,,,,	207
(a) Die Staatsgimnasium.....	207
(b) Die Staatsmodelskool.....	208
(c) Die Staatsmeisieskool.....	210
(d) Die Mynskool.....	211
(e) Skool vir doofstommes.....	212
(f) Staatskoshuise.....	213
b. Onderwysers.....	215
c. Boeke en leermiddele.....	219
d. Skoolgeboue en meubels.....	220
(1) Skoolgeboue.....	220
(2) Meubels.....	221
(3) Die toestand teen 1899.....	222
e. Die Onderwysdepartement.....	224
f. Inspeksie van skole.....	225
g. Koste van die onderwys.....	228
h. Die betaling van subsidies.....	233
(1) Bespreking in die Volksraad.....	234
(2) Die onderwyskongresse.....	234
(a) Die Kongres te Germiston.....	234
(b) Die Onderwyskongres te Pretoria.....	235
(3) Die V.V.O.O.Z.A.....	236
i. Armoede en die onderwys.....	238
(1) Oorsake van die armoede.....	238
(2) Gratis leerlinge.....	240
(3) Losiesbeurse.....	241
j. Die ouer se bydrae tot die onderwys.....	244
(1) Traagheid by sommige ouers om vir onderwys te betaal.....	244
(2) Sommige ouers tevrede met min onderwys.....	248
(3) Onvermoë van ouers om te betaal.....	249
(4) Gewillige bydraers.....	250
4. Onderwys tydens die Tweede Vryheidsoorlog.....	252
5. Samevatting.....	255

HOOFSTUK VIII.

SLOT.

A. Kort samevatting.....	259
B. Konklusies.....	263
1. Ouergeld en staatsgeld.	
a. Ouergeld.....	263
b. Staatsgeld.....	264
c. Die invloed van godsdienst op ouer- en staatsgeld....	266
d. Betaling van ouergeld bring groter belangstelling mee.....	269

2. Ouerskole en staatskole.	
a. Ouerskole.....	271
b. Staatskole.....	271
c. Ouerskole het by die lands- en volksaard aangepas...	272
3. Die finansiering van geboue, meubels, skoolbehoefte en onderwysersalarisse.....	274
4. Behoeftige ouers: gratis onderwys en losiesbeurse.	
a. Gratis onderwys.....	276
b. Losiesbeurse.....	276
5. Verpligte skoolbesoek en finansiering..	
a. Waarom verpligte skoolbesoek?.....	278
b. Die implikasies van verpligte skoolbesoek.....	280
6. Die wesentlike van die finansieringsbeleid van die Z.A.R.....	281
BRONNE- EN LITERATUURLYS.....	284- 295
BYLAES.....	296- 300

LYS VAN AFKORTINGS.

A.G.	Auditeur-Generaal.
E.V.R.	Eerste Volksraad.
E.V.R.B.	Eerste Volksraadsbesluit.
E.V.R.N.	Eerste Volksraadsnotule.
L.A.	Dr. W.J.Leydsargief.
L.K.	Lautsargief (-kolleksie).
O.D.	Onderwysdepartement.
R.	Inkomende stukke by die Staatsekretaris.
S.S.	Staatsekretaris.
T.G.	Thesaurier-Generaal.
U.R.	Uitvoerende Raad.
U.R.B.	Uitvoerende Raadsbesluit.
U.R.N.	Uitvoerende Raadsnotule.
V.R.	Volksraad.
V.R.B.	Volksraadsbesluit.
V.R.N.	Volksraadsnotule.
V.V.O.O.Z.A.	Vereeniging van onderwysers en onderwyzeressen in de Zuid-Afrikaansche Republiek.
Z.A.R.	Zuid-Afrikaansche Republiek.

Lugtenburg: Geskiedenis van die onderwys in die S.A.R.

Lugtenburg, A.H.: Geskiedenis van die onderwys in die Suid-Afrikaanse Republiek, 1836 - 1900.

Pelzer: Wordingsjare.

Pelzer, A.N.: Geskiedenis van die Suid-Afrikaanse Republiek, Deel 1, Wordingsjare.

Ploeger: Onderwys en onderwysbeleid in die S.A.R.

Ploeger, Jan: Onderwys en onderwysbeleid in die Suid-Afrikaanse Republiek onder ds. S.J. du Toit en dr. N. Mansvelt (1881 - 1900).

Malherbe: Education in South Africa.

Malherbe, E.G.: Education in South Africa (1652 - 1922).

Onderwysverslag oor die jaar.....

Verslagen van den staat van het gesubsidieerd- en van het staats-onderwijs alsmede der onder het Departement van Onderwijs ressorterende staatsinrichtingen in de Zuid-Afrikaansche Republiek (1882 - 1898).

Staatskoerant.

Staats Courant der Zuid-Afrikaansche Republiek en Transvaalsche Gouvernements Courant en St Crt der Zuid-Afrikaansche Republiek.

INHOUDSOPGAWE VAN TABELLE.

<u>Nr.</u>	<u>Aard.</u>	<u>Bl.</u>
I.	Staatsuitgawes aan onderwysersalarisse, 1861-72....	44
II.	Staatsuitgawes aan onderwys van 1872 tot 1876.....	59
III.	Vergelykende tabel, aantonende kinders in skool en staatskoste per kind aan onderwys.....	62
IV.	Toestand van onderwys (volgens Van Gorkum) 1876...64	
V.	Tabel aantonende die aantal skole en leerlinge gedurende die jaar 1882 en 1883.....	87
VI.	Vergelykende tabel aantonende die subsidie aan onderwys per leerling in die vier state, 1877 en 1883.....	88
VII.	Tabel aantonende die bedrae aan gratis leerlinge bestee vir laer en middelbare onderwys in die ja- re 1882 tot 1892.....	98
VIII.	Aantal gratis leerlinge in Transvaalse skole, 1885 - 1890.....	99
IX.	Aantal skole geïnspekteer van 1882 - 1892.....	101
X.	Aantal ongenoegsame leerlinge in Transvaalse skole van Julie tot Desember 1882.....	103
XI.	Ontwikkeling van skole in die Z.A.R. van 1882 tot 1891.....	107
XII.	Aantal leerlinge in Dorps- en Wykskole van 1884 tot 1891.....	108
XIII.	Staatsuitgawe aan die onderwys in die Z.A.R. 1873 - 1891.....	109
XIV.	Inkomste en uitgawes t.o.v. onderwys in Trans- vaal, 1882 - 1891.....	115
XV.	Kinders en skole in die Z.A.R. van 1891 - 1895...146	
XVI.	Oorsig van skole en leerlinge in 1893.....	147
XVII.	Aantal gesertifiseerde en ongesertifiseerde on- derwysers in die Republiek gedurende die jare 1893 tot 1895.....	152
XVIII.	Gemiddelde uitgawe per leerling per jaar in die Republiek oor die jare 1891 tot 1895.....	159
XIX.	Vergelykende tabel van uitgawes aan onderwys van 1893 tot 1895.....	161
XX.	Gemiddelde staatskoste per leerling per jaar vir die verskillende tipes van skole vir die jaar 1895.....	166
XXI.	Persentasie leerlinge in elke standerd in 1895...167	
XXII.	Honoraria aan verdienstelike onderwysers betaal..175	
XXIII.	Persentasie leerlinge van bepaalde leeftyds- groepe op skool.....	202
XXIV.	Persentasie leerlinge in die verskillende stan- derds.....	202
XXV.	Groei van die onderwys, 1897 - 1898.....	204
XXVI.	Oorsig van skole in 1897 en 1898.....	207
XXVII.	Staatsuitgawe aan salarisse aan Staatsgimnasium..208	
XXVIII.	Staatsuitgawe aan Staatsmodelskool.....	209
XXIX.	Staatsuitgawe aan die Staatsmeisieskool.....	211
XXX.	Staatsuitgawes aan die vier Mynskoolleerlinge...212	
XXXI.	Staatskoste aan blinde en doofstom leerlinge te Worcester.....	213
XXXII.	Staatsbydrae om geldelike tekorte van staatste- huise te vereffen.....	214
XXXIII.	Aantal onderwysers en persentasie daarvan ge- sertifiseerd.....	216
XXXIV.	Honoraria van verdienste aan onderwysers uitbe- taal.....	217
XXXV.	Uitgawe aan boeke en skoolbehoefte.....	220
XXXVI.	Bedrae bestem vir subsidie vir huur van skool- lokale en rentevergoeding.....	221

XXXVII.	Aantal skole uit bestaande skole jaarliks ge- inspekteer, 1882 - 1898.....	227
XXXVIII.	Aantal leerlinge geinspekteer en oorgeplaas, 1894 - 1898.....	226
XXXIX.	Aantal skole, leerlinge en gemiddelde staats- uitgawe aan gesubsidieerde onderwys, 1882- 1898.....	228
XL.	Ouerbydrae vergelyk met staatsbydrae.....	229
XLI.	Staatsuitgawes aan die onderwys, 1892-1898.....	230
XLII.	Persentasie van die staatsuitgawes van 1882 tot 1898 aan die onderwys bestee.....	231
XLIII.	Staatsgelde betaal aan gratis leerlinge en gratis losies.....	242
XLIV.	Verhouding van gratis leerlinge en gratis lo- sies tot totaal in elke distrik.....	243
XLV.	Gemiddelde ouer- en staatsbydrae per leerling..	251
